

Т.Б. Гніда

кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник лабораторії прикладної психології освіти Українського науково-методичного центру практичної психології і соціальної роботи НАПН України

ПСИХОДІАГНОСТИЧНА ПРОЕКТИВНА МЕТОДИКА «НЕВИМУШЕНА САМОРОБКА»

Анотація. Стаття присвячена опису проєктивних методик дослідження у діяльності працівників психологічної служби. Запропоновано авторську психодіагностичну методику «Невимушена саморобка» для роботи з дітьми, підлітками та дорослими.

Ключові слова: психодіагностичні методики, психологічний інструментарій, проєктивні методики, методики аналізу продуктів діяльності, «Невимушена саморобка».

Постановка проблеми. Працівники психологічної служби працюють за різними напрямками робіт, першим з яких є психодіагностика. Коректне використання діагностичного інструментарію стає необхідною умовою ефективності подальшої роботи фахівців служби. З розвитком професійного рівня практичного психолога застосування опитувальників, тестів, анкет поступово доповнюється проєктивними методиками, що є складнішими в обробці та аналізі результатів, проте дуже цікавими. Поповнення власної бази психологічного інструментарію є показником розвитку професіоналізму працівника психологічної служби та задовольняє потребу фахового зростання.

Стан дослідження. Володіння проєктивними психодіагностичними методиками вимагає розуміння проєктивної ідеології, що спирається на психоаналітичний напрям та холістичну психологію. В психоаналітичній

парадигмі використання проєктивних методів спрямовано переважно на дослідження діяльності захисних механізмів психіки. В холистичній психології данні методи спрямовані на вивчення «цілісного світу» бажань, думок і ідей особистості [3, 439]. На практиці проєктивні методики використовуються для комплексної діагностики особистості, а не лише окремих її якостей.

Застосування проєктивних методик ґрунтується на знанні психічних механізмів та процесів, що відбуваються з дітьми і дорослими на різних вікових етапах та у різних психоемоційних станах. Отже, працювати за даними методиками можуть лише кваліфіковані спеціалісти психологічної служби.

Виклад основного матеріалу. Першим застосував проєктивні методики К.-Г. Юнг (тест словесних асоціацій). Пізніше Дж. Брунер, Г. Роршах, К. Моргай і Г.-А. Мюррей, Д. Рапапорт та ін. розробили свої варіанти проєктивних методик. Суттєва відмінність проєктивних методик від стандартизованих методів обумовлена особливостями стимульного матеріалу, формулюванням завдання, обробкою та інтерпретацією результатів, а саме якісним підходом до дослідження особистості, а не кількісним, що властивий психометричним тестам.

Аналіз наукових досліджень свідчить про стійкий інтерес практичних психологів та соціальних педагогів до застосування проєктивних методик з діагностичною метою та потребу в розробці нових прикладних напрацювань психологічної діагностики [3, 443]. Виходячи із зазначеного метою нашої статті є опис авторської психодіагностичної методики «Невимушена саморобка».

«Невимушена саморобка» як проєктивний метод психодіагностики характеризується:

1. використанням слабо структурованого стимульного матеріалу, що допускає велике число варіантів сприйняття та інтерпретації [1, 13]. При цьому передбачається, що чим менше він структурований, тим вищий рівень

проекції. Завдяки такій відмінності досліджуваний володіє відносною свободою у виборі стратегії поведінки.

2. відсутність оцінюючого ставлення до учасника діагностики. Досліджуваний не обмежується у виборі відповідей, і відповіді не оцінюються як «правильні» або «помилкові», що знижує рівень залежності його дій від соціальних норм. Разом з тим учасник не розуміє, що в його діях чи висловлюваннях буде оцінене як діагностично значуще, що підвищує рівень відкритості, а, отже, і достовірності.

3. дослідження цілісної особистості в її взаємодії з навколишнім оточенням.

Перед початком проведення діагностичної процедури обов'язковим є етап встановлення контакту, позитивної емоційної атмосфери, довіри та прийняття. Важливо також дотримання Етичного кодексу Товариства психологів України [2, 11].

Застосування методики передбачає активну роботу фахівця психологічної служби під час виконання завдання досліджуваним. А саме: бесіда, інтерв'ю, спостереження за поведінковими та емоційними реакціями, коментарями учасника тощо. Данні можуть бути зафіксовані у протоколі проведення діагностичного дослідження.

«Невимушена саморобка» може бути застосована як метод діагностики актуального психоемоційного стану досліджуваного, рівня його стресової напруги, способу психоемоційного розвантаження, шляхів відновлення емоційної рівноваги тощо. В залежності від мети дослідження можуть бути використані різні інструкції для учасників.

Процедура проведення психодіагностичної методики «Невимушена саморобка»:

1. Після проведення бесіди або інтерв'ю пропонуємо нашому досліджуваному аркуш паперу (А4) для роботи;

2. Оголошуємо інструкцію: «Потримайте аркуш у ваших руках. Намагайтеся його відчутти. Спробуйте не думати, а зосередити увагу на руках

та аркуші. Взаємодійте з аркушем паперу декілька секунд/хвилин. Зробіть з цим аркушем все, що ви забажаєте».

3. Спостереження за реакціями досліджуваного при виконанні завдання. Роль практичного психолога та соціального педагога у підбадьорюванні та емоційній підтримці досліджуваного важлива.

4. Обговорення вражень від виконаної діяльності та аналіз продукту спонтанної творчості. Уточнювальні запитання до учасника дослідження.

5. відповідаємо на запитання.

У інтерпретації продукту спонтанної творчої діяльності важливо слухати самого досліджуваного, адже цей виріб форми та змісту саморобки є прояв його особистості назовні. Ті асоціації, які виникають у автора саморобки, пов'язані із сутністю виробку, зв'язком із теперішнім станом чи подіями з минулого, думками чи мріями, важливіші за гіпотези психолога. Працівник психологічної служби не повинен виголошувати судження не маючи правдивих даних про особистість учасника дослідження або ситуацію, в якій він перебуває. Завдання фахівця на даному етапі це створення умов для вільного вираження думок, почуттів та інсайдів учасника діагностики.

Основними елементами продукту спонтанної творчої діяльності, які піддаються аналізу, є її розмір, форма, кількість і характер деталей, розповідь про виріб, емоційне забарвлення під час розповіді, розташування продукту відносно автора у просторі (тримає в руках, відсуває) тощо.

У випадку, коли учасник не готовий розповідати про свою саморобку то можна застосовувати класичну процедуру аналізу продуктів діяльності, що дозволяє робити опосередковані висновки про актуальний психоемоційний стан досліджуваного, його інтереси та здібності, розвиток тих чи інших психологічних якостей, думки, мрії тощо. У подальшій роботі невимушену саморобку можна використовувати в корекційній, розвитковій роботі, терапевтичній практиці.

Дана діагностична методика може бути використана як в індивідуальній так і в груповій формі роботи.

Методичний інструментарій, що представлений у даній розробці, був апробований у процесі дослідження основних тенденцій і чинників психологічної стійкості до стресу у педагогічних працівників та фахівців психологічної служби системи освіти Харківської області, яке здійснювалося протягом 2015-2019 рр. на базі Комунального вищого навчального закладу «Харківська академія неперервної освіти» в межах виконання проектної діяльності та під час навчальних занять на курсах підвищення кваліфікації.

Загальна вибірка педагогічних працівників дошкільних, загальноосвітніх та позашкільних закладів освіти різних категорій складала близько 800 осіб.

За результатами експериментального дослідження педагогічних працівників варіанти паперових виробів можна класифікувати на наступну арт-продукцію:

- об'ємна скульптура (труба, зім'ятий папір);
- плоска скульптура (розірваний папір);
- орігамі (літак, жабка);
- витинанки (бінго, сніжинка);
- паперопластика (вироби з паперових часток);
- надання іншого змісту аркушу паперу (покривало, сніжний покрив), коли аркуш залишився без змін [1, 14].

Працівник психологічної служби ставить запитання учаснику діагностичного дослідження для уточнення та розкриття особистості, вільного потоку думок та їх усвідомлення самим учасником. Важливим є утримання фахівця від власних тверджень, поспішних висновків. За необхідності практичний психолог або соціальний педагог проводить повторну діагностику із застосуванням іншого діагностичного інструментарію.

Таким чином, невимушена саморобка є дієвим психологічним методом у роботі з досліджуваними, які опинилися в складних життєвих обставинах, постраждали внаслідок військових дій, зіткнулися з трагічними чи

стресовими ситуаціями, мають ознаки емоційного або професійного вигорання тощо.

Висновки. Вибір методів психодіагностики є професійною свободою і відповідальністю кожного фахівця психологічної служби. Якісно проведена методика та точно інтерпретований результат стає базою для подальшої ефективної розвивальної та корекційної роботи. Психолог практик повинен неперервно підвищувати рівень своєї професійної компетентності, одним із шляхів якого є опанування нових методів психодіагностичної роботи. За результатами досліджень методика «Невимушена саморобка» підтвердила свою ефективність і може бути використана у діяльності працівників психологічної служби.

Література:

1. Гніда Т.Б. Невимушена саморобка як психодіагностична методика у роботі з сім'ями, які опинилися в складних життєвих обставинах внаслідок військових дій / Т.Б. Гніда / XXV науково-практична конференція УСП «Психотерапія і свобода» та субконференції з дитячої та юнацької психотерапії. Тернопіль, 27-30 червня 2019 р. : матеріали конференції – Тернопіль, 2019. – С.13-16.
2. Застосування діагностичних мінімумів в діяльності працівників психологічної служби : [метод. рек.] / авт.-упор.: В. М. Горленко, В. Д. Острова, Н.В. Сосновенко, І. І. Ткачук ; за заг. ред. В.Г.Панка. – Київ : УНМЦ практичної психології і соціальної роботи, 2018. – 106 с.
3. Хлівна О.М. Психологічні тенденції використання проєктивних методів у сучасній практичній психології / Вісник ОНУ ім. І.І.Мечникова. Психологія. 2012. Т 17. Вип. 8 (20). – С. 439 – 445.